

'רבי טרפון אומר: הכהן בורר לו את היפה... ר' טרפון אומר הכהן בורר את היפה...' – היינו קודם חזרה, אבל לאחר שחזר בו – הרי זה ספק ואין היפה לכהן. ואעפ"י שכבר נשתנה חזרתו במתניתין דלעיל, משנה ראשונה לא זזה ממקומה (פשוט). ולפירוש הרמב"ם אין צורך בכל זה, כי לא חזר בו ר' טרפון מעולם (כאמור).

דף יט

'רבי טרפון מספקא ליה בכור לדבר אחד אי הוי בכור אי לא הוי בכור' – ולפי הצד שבכור לדבר אחד הוי בכור, מסופק רבי טרפון האם היוצא-דופן הוא הקדוש מפני שהוא בכור לולדות, או שמא הבא אחריו קדוש שהוא הבכור לרחמים. אבל אין סברה לומר ששניהם יתקדשו בקדושת בכור (חדושים ובאורים ד,ה).

אין להקשות לפי זה מדוע הוצרכו לומר שר' טרפון מסופק בספק נוסף, האם בכור לדבר אחד הוי בכור אם לאו, הלא יש לומר שסובר שהוא בכור ודאי רק מסופק איזהו הבכור, האם היוצא או הבא אחריו – שאם כן היה לו לומר 'חלוקו' כדלעיל ולא ירעו עד שיסתאבו. וכנראה היה משמע לגמרא שמדובר במשנה על מקרה אחד, שיצא ראשון דרך דופן ולאחריו יצא אחריו דרך רחם, שכן משמע מלשון 'שניהם ירעו.../ ואילו היתה הכוונה על מקרים שונים, היה די לומר 'יוצא דופן והבא אחריו ירעו...!'

ואולם בספר אור שמח (בכורות ב,ד וביכורים יא,טו) פרש שר' טרפון דורש המקראות כך: כל פטר רחם לה' – פירוש, הנולד מן הרחם ראשון, וכל פטר שגר בהמה – הנולד ונשלח מן האם ראשון, גם אם לא נולד מהרחם אלא בכה ההולדה, וזהו יוצא דופן, הזכרים לה' – הן הראשון שיצא מן הדופן הן השני שהוא ראשון לרחמים, שני הזכרים תקדיש [שסובר ר' טרפון א"א לצמצם הלכך 'הזכרים' אינו נדרש ליצאו ראשיתן כאחת, אלא בא לדרשה זו].

לפירוש זה ספקו של ר' טרפון הוא שמא שניהם בכורות, שמא אף אחד מהם לא נתקדש. (עוד דגו אחרונים, לר' טרפון המסופק אם יוצא-דופן קדוש בבכורה, האם יוצא-דופן כשר להקרבה – ע"ע חזו"א; משך חכמה ראה טו, יט; חו"ב שם).

'מכלל הצריך לפרט ומפרט הצריך לכלל, כיצד...' – רצה לומר, כשבאת תורה ללמדנו דיני המצוה, אמרה כלל ואמרה פרט ועל ידי שניהם אנו למידין הפרטים להלכותיהן; –

ופעמים הכלל משמעו על הרבים והפרט מלמדנו שאין הכל בכלל אלא הפרט, כמו מן הבהמה – כלל, מן הבקר ומן הצאן – פרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ומשמעו של הכלל לא נשתנה דודאי מן הבהמה כולל במשמעותו הכלל אלא שפירט הפרט דהכלל לאו דוקא אלא הכונה על הפרטים הנזכרים; –

ופעמים שאין משמעו של כלל מוכרע עד שיבוא הפרט ויפרשנו, וזה מקרי 'כלל הצריך לפרט', כמו בכור – יש במשמעו ראשון לולדות אף בנוולד דרך דופן, ויש במשמעו הראשון שבלידה הטבעית אבל לא דרך דופן, וראשון שבלידה הטבעית הוי בכור אף שקדמו יוצא דופן, וכן הפרט של פטר רחם משמעו אף שקדם ולד דרך דופן וצריך לכלל דדוקא 'בכור'. ואין נפקותא בין כלל ופרט לכלל הצריך לפרט, אלא מפני שהן שני סוגים חשיב להו לב' מדות שהתורה נדרשת בהן' (לשון חזו"א יט, יד).

ב. שני זכרים שאחד מהם בכור, הבהמה הנשארת ביד הבעלים חייבת במתנות. כן דעת רבי מאיר (וסתם מתניתין) – שהרי הכהן בא עליו משני צדדים. רבי יוסי פוטר, מפני שנטל הכהן את חליפיו וכאילו זכה בבהמה השניה ונתנה לישראל [עשו את שאינו זוכה כזוכה], והרי בכור שזכה בו הכהן פטור מן המתנות. א. הרמב"ם פסק כרבי יוסי. והרא"ש והרמב"ן פסקו כסתם מתניתין, לחייב. ב. ברועה כהן, לדברי ר' טרפון זכה הכהן מיד בבכור האמתי שהרי מקנה לו אותו כדלקמן, וא"כ נראה שנתקיימה כבר מצות נתינה, וכשנותן אח"כ אחד מהם לכהן, הרי הכהן כמוכר לו את השני ופטור מן המתנות (חזו"א יט, יב).

ודוקא בספק כזה שזכה הכהן בחליפיו, אבל בהמה אחת שנולדה והיא ספק בכור – הכל מודים שהמתנות ניתנות לכהן, דמה-נפשך הם שלו, אם משום דין בכור אם משום מתנות [ואין גוזרים מפני הרואה שיסבור בהמת חולין היא ויבוא לעבוד ולגזו בה]. ומאידך בספק מעשר בהמה הכל מודים שאין לכהן כלום, שהרי אין לו לכהן חלק במעשר [ולא חייבו כדי שלא תשתכח תורת מתנות].

ג. מת אחד מן הספקות; לדברי רבי טרפון, הבעלים והכהן יחלקו בשני. ולדברי רבי עקיבא המוציא מחברו עליו הראיה.

הסיקו בגמרא (רבא ואיתימא רב פפא) שהכל מודים כשהבהמות ברשות הבעלים שהמוציא מחברו עליו הראיה. ואם ברשות רועה – מניח הרועה ביניהם ומסתלק, והם חולקים (רמב"ם ה, ה. והתוס' צדדו שמא כל דאלים גבר. ועוד כתבו שמדובר שהניחו אצלו שלא מדעתו ואינו מחויב לשמור, שאל"כ אין לו להסתלק). לא נחלקו אלא בחצר בעל הבית וכהן רועה בהמותיו; ר"ט סובר מקנה הוא לכהן קנין בחצרו כדי שזוכה בבכורות הנולדים הלכך יחלוקו. ורע"ק סבר שאינו מקנה לו שהרי נפסד בכך, והרי הם ברשות הבעלים. א. הלכה כרבי עקיבא (ערמב"ם בכורות ה, ו).

ב. נראה שאם לאחר שנתן לכהן, מת זה שביד הכהן – אין הכהן חוזר לחלוק עם הבעלים בנותר, ואפילו לדעת הסובר לא עשו את שאינו זוכה כזוכה (עפ"י חזו"א יט, יב).

ד. אין חילוק במקרי הספקות למיניהם. וגם כששתי בהמות ילדו שני זכרים ונקבה אעפ"י שהזכר שמן ומשובח, אין ודאות שהוא הנולד יחיד לאמו, אלא נידון כשאר ספקות, שמא נולד עם נקבה ולאחריה. הלכך הזכר הכחוש ינתן לכהן והמשובח נשאר בחזקתו ויאכל במומו לבעלים. שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות – אין כאן לכהן כלום.

בזכר ונקבה מודה רבי טרפון שאין אומרים יחלוקו – כיון שיש לו לבעלים 'חזקת מרא קמא' ברחל ובעוברה (עפ"י רש"י במשנה; חזו"א יט, יב).

ויש אומרים שלדעת הראשונים שתפסו כהן – אין מוציאים מידו, אין לישראל חזקת מרא קמא בולד (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א שיא. ופירש בשב שמעתתא (ד, ה) דהיינו למאן דאמר בכור למפרע הוא קדוש, כלומר מתחילת הלידה).

דף יט

כז. א. יוצא דופן והבא אחריו, האם הם מתקדשים בבכורה?
 ב. יצאה נקבה דרך דופן ולאחריה יצא זכר דרך רחם, האם הזכר קדוש בבכורה?
 ג. מהם 'כלל הצריך לפרט' ו'פרט הצריך לכלל', ובמה הם חלוקים ממדות 'כלל ופרט' או 'פרט וכלל' דעלמא?

א. יוצא דופן והבא אחריי; רבי טרפון אומר: שניהם ירעו עד שיסתאבו, שמסופק האם בכור לדבר אחד [יוצא דרך דופן הוא בכור ללידות. ואילו יוצא דרך רחם – בכור לרחמים] הוי בכור אם לאו. (ומפטר רחם ממעט רבי טרפון זכר שיצאה נקבה לפניו, שפטור מן הבכורה. עפ"י תוס').
רבי עקיבא אומר: שניהם אינם בכור (פטר רחם – ולא יוצא דרך דופן; בכור – ולא זה שקדמו אחר).
[ישנה דעה שלישית; יוצא דופן אינו בכור משום פטר רחם, אבל הבא אחריי – בכור, שבכור לדבר אחד הוי בכור (רבי שמעון להלן מז: ובתוס' שם; וע' גם חזו"א סו"י יט)].
הלכה כר' עקיבא (רמב"ם בכורות ב, ד; יו"ד שטו, ב. וכדעה הסתמית במשנה מז:).

ב. זכר היוצא דרך רחם שבא אחר נקבה יוצאת דופן – לדברי רבי עקיבא אינו בכור (שבכור לדבר אחד אינו 'בכור'. כן מסקנת הגמרא, כאביי). לדברי רבי טרפון – ספק.
ואולם נקבה שיצאה דרך רחם, הזכר הבא אחריה אינו קדוש בבכור אפילו לר"ט לפי שאינו פטר רחם, כאמור (עפ"י תוס'. וע' שפ"א).

ג. כלל הצריך לפרט; הפרט נצרך כדי לפרש משמעותו הסתמית של הכלל – כגון פטר רחם הוא פרט המפרש את משמעות הכלל בכור, שאין משמעו לידה ראשונה או בכור לזכרים אלא בכור הוא זה הפוטר את הרחם, 'בכור לרחמים'.
שונה זה ממידת 'כלל ופרט' דעלמא שהפרט מציין פריט אחד או כמה מתוך הכלל הכולל עוד, אבל אינו מפרש את משמעותו, הלכך שם דנים שאין בכלל אלא מה שבפרט [כגון קדש לי כל בכור... זכר – אין בכלל אלא מה שבפרט, זכר ולא נקבה], אבל ב'כלל הצריך לפרט' אין הפרט בא למעט פרטים אחרים (עפ"י פרש"י).
וכן פרט הצריך לכלל; כל שבלעדי הכלל היינו שוגים בהבנת הפרט, כגון לולא בכור הוה אמינא כל פטר רחם קדוש, אף הבא אחר יוצא דופן.

פרש ר"י (בתוס'): לאביי שהסיקו כמותו, שבכור לדבר אחד אינו 'בכור', נמצא שמשמעות בכור משמשת הן כפרט כלפי פטר רחם [לומר שאין די בבכור לרחמים אלא צריך שיהא גם בכור ללידה, להוציא הבא אחר יוצא דופן שאינו בכור], והן כלל לגביו [שהרי 'פטר רחם' נצרך למעט יוצא דופן]. הרי ש'בכור' ו'פטר רחם' כל אחד לגבי חברו הוא כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל.
ורבנו תם סובר שפטר רחם אינו פרט הנצרך לכלל אלא כשאר פרט הבא למעט ולסיים הכלל. ואיזהו 'כלל הצריך לפרט' – כגון וכסהו בעפר שלמדים מ'בעפר' שצריך ליתן עפר מלמטה ועפר מלמעלה, ומן הכלל לבד לא שמענו כיסוי דלמטה.

דפים יט – כ

- כת. א. האם ובאלו אופנים חוששים בדיני התורה למיעוט?
ב. מה דינו של 'רוב התלוי במעשה'?
ג. הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם ביכרה אם לאו – מה דינה?
א. רבי מאיר חושש למיעוט (וכן דעת רבי ישמעאל, לחוש למיעוט לחומרא – לרבא. וכן הסיקו לרבי עקיבא שלכך חלב אינו פוטר). וחכמים חולקים.
[במקום שלא אפשר, מודה רבי מאיר שסומכים על הרוב (עפ"י חולין יא:).
וכן ב'מיעוטא דמיעוטא' מודה (ע' ע"ז לד: גטין ב:)].

א. מחלוקתם ברובא דליתא קמן [כגון רוב קטנים אינם סריסים], אבל ברובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת נבלה – מודים שהולכים אחר הרוב, כמו ברוב דיינים (עתוס' עפ"י חולין יא; ר"ן ע"ז מ. ועהו"א טהרות ז,יא).

ב. החשש למיעוט – פרשו התוס' כאן – הוא מדרבנן ולא מדאורייתא. ואולם אם החזקה מסייעת למיעוט, חוששים למיעוט מן התורה לאותן דעות, ואף לקולא – לעשות 'ספק'. וכגון ספק טומאה ברשות הרבים, יהא טהור.

ג. להלכה, פסק רבנו תם שחוששים למיעוט כאשר ישנה חזקה המסייעתו, עכ"פ מדרבנן ולחומרא. וכמה ראשונים חולקים וסוברים שלעולם הולכים אחר הרוב, גם כשיש חזקה המתנגדת (עתוס' יבמות לו; תוס' ורשב"א שם ק"ט, ובמשמרת הבית א,א; תוס' נדה יח: חדושי הרמב"ן חולין ג: שו"ת מהרי"ק קעא ד"ה ואשר כתב עוד; שו"ת רעק"א קח; בית הלוי ח"ב כב ואילך; שו"ת אור לציון יו"ד כא ועוד). וע"ע קדושין פ.

וישנם מקומות שחשו חכמים למיעוט אעפ"י שאין עמו חזקה, כגון משום חומרא דאשת איש או משום גזרה מיוחדת (עתוס' כאן ובראשונים קדושין ג. וע' סנהדרין סט – בדיני נפשות).

ב. רוב התלוי במעשה [כגון בהמה שאין ידוע אם ביכרה, והרי ה'רוב' האומר שבהמות מתעברות ויולדות תלוי הוא בהרבעת זכר (ופעמים שהאדם נצרך להרביע הבהמות ואינו דבר טבוע בקביעות (עתוס')], אמר רבינא: מודים חכמים שחוששים למיעוט.

א. משמע בגמרא שרבא אינו מודה בדבר, מכך שהעמיד דברי רבי ישמעאל כרבי מאיר. והלכה כרבינא. וגם לדבריו הרי זה ספק ומצטרף לספק-ספקא. ויש אומרים שאינו אלא חשש מדרבנן, ולפי"ז אפשר שגוי מסיח לפי תומו נאמן בזה, וצ"ע (עפ"י חו"א כ,ה. וע' בסמוך).

ב. אין זה כלל מקום שרוב התלוי במעשה אין הולכים אחריו, אלא תלוי בשיקול דעת חכמים (עפ"י חו"א כ,ד).

ג. לדברי הנצי"ב (משיב דבר ח"ה כו), מעשה אדם בר דעת אינו נחשב 'רוב התלוי במעשה'. וי"ח.

ד. כאשר גם הצד של המיעוט תלוי במעשה, אין זה נידון כ'רוב התלוי במעשה' (עפ"י רמב"ן חולין יא: וע"ע קדושין ג). ואפילו צד הרוב הוא מעשה גדול וצד המיעוט מעשה חלקי, הולכים אחר הרוב (עפ"י שו"ת מהר"ם חלאה סוס"י סא).

ה. אם ידוע לנו שנעשה מעשה ברוב, כגון ברובא דאיתא קמן – הולכים אחר הרוב אעפ"י שהוא תלוי במעשה (עפ"י מהר"ם חלאה סס).

ג. הלוקח בהמה מן הנכרי ואין ידוע אם ביכרה אם לאו, ולא ראינו אם טינפה או פלטה שליה; לדברי רבי ישמעאל, עז תוך שנתה ורחל בת שתיים ופרה וחמור בנות שלש [ריבר"י אומר: חמורה בת ארבע] – ודאי לכהן, שהלידה בגילאים הללו ודאי אינה לידה שניה. מיכן ואילך – ספק [אם משום שסובר רבי ישמעאל בכל רוב 'דליתא קמן' לחוש למיעוט (רבא). אם משום שברוב התלוי במעשה חוששים למיעוט (רבינא)].

עתה הפרות יולדות קודם הזמן הנזכר. וכתבו הראשונים שנשנתו הטבעים מזמן הש"ס.

לדברי רבי יהושע, אף עז תוך שנתה הריהי בספק שמא טינפה בעבר ושוב אין כאן בכור, הלכך אין צריך ליתן לכהן. [ואילו ר' ישמעאל סובר שאין לחוש לטינוף, שהוא מיעוט. או סובר שהמטנפת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה].

ומסברת עצמו אמר רבי יהושע – שלא כשמועתו – שאפילו ידענו שלא טינפה תוך ששה, אפשר שטינפה